

TOPLUMSAL CİNSİYET

TINA CHANTER

ÇEVİREN
MEHMET ERGUVAN

FOL® 30

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 13858

FELSEFE 30
AKLA ZARAR SERİSİ 04

TOPLUMSAL CİNSİYET
TINA CHANTER

ÇEVİREN: MEHMET ERGUVAN

ÖZGÜN AD: *GENDER*
EDİSYON: CONTINUUM, 2006 NEW YORK & LONDON

YAYINA HAZIRLAYAN: AKSU BORA
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
SON OKUMA: OSMAN BARAN KAPLAN, EBUBEKİR DEMİR
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-80748-9-7

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987

I. BASKI: MAYIS 2019

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

TINA CHANTER

Kingston ve Londra üniversitelerinde felsefe ve toplumsal cinsiyet profesörlüğü yapmaktadır.

Başlıca eserleri: *The Picture of Abjection: Film, Fetish, and the Nature of Difference* (2008), *Ethics of Eros: Irigaray's Rewriting of the Philosophers* (1995), *Whose Antigone?: The Tragic Marginalization of Slavery* (2011), *Time, Death, and the Feminine: Levinas with Heidegger* (2002)

MEHMET ERGUVAN

İzmir'de doğdu. Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans eğitimi aldı ve alt yazı çevirisi üzerine yazdığı tez ile eğitimini tamamladı (2013-2015). Dokuz Eylül Üniversitesi Çeviribilim doktora programı öğrencisidir. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde akademisyenlik yapmaktadır.

Başlıca çeviri eserleri: Henrik Fexeus, *İkna Oyunları* (2017)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
TRANSGENDER KİMLİĞİN MEYDAN OKUMASI: BİLDİĞİMİZ TOPLUMSAL CİNSİYETİN SONUNA MI GELDİK?	
BİRİNCİ BÖLÜM	21
FEMİNİZM TARİHİNDE ÖNEMLİ EVRELER VE KAVRAMLAR	
1. Kadınların Oy Hakkı Kazanmasının Önemi	27
2. Anaakım Feminist Kuramın Görünmez Beyazlığı: Tipik Bir Örnek Olarak Kamusal/Özel Alan Ayrımı	33
3. Irk, Sınıf, Cinsellik, Toplumsal Cinsiyet... Ve Karmaşık Tarihler: Kesişimsel Modellerin Artzamanlı Analizlerle Birleşimi	40
4. Sömürgecilik Sonrası Feminist Kuram Fenomenolojiyle Buluşur	43
İKİNCİ BÖLÜM	50
FEMİNİZM VE MARKSİZM: BİRBİRİNE PARALEL MODELLERİN FAYDASI VE SINIRLILIKLARI	
1. Lezbiyen Kuram Feminist Kuram İçin Ne Anlam İfade Ediyorsa Feminizm De Marksizm İçin Aynı Anlamı Mı Taşır?	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
FOUCAULT VE BİRKAÇ FEMİNİSTLE KADIN CİNSELLİĞİNİ DİSİPLİNE ETME, KONTROL ALTINA ALMA VE NORMALLEŞTİRME: UYSAL VE DİRENEREN BEDENLER	
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	98
FEMİNİST EPİSTEMOLOJİ: BİLİM, BİLGİ, TOPLUMSAL CİNSİYET, NESNELİK	
1. Talihsiz Keşiş	98
2. Kartezyen Miras	101

3. <i>Namevcut Beden</i>	105
4. <i>Özen Etiği</i>	106
5. <i>Bilimsel Yöntemi Sorunsallaştırmak: Bilim ve Bilginin Çıkarları</i>	111
6. <i>Feminist Duruş Kuramı: Güçlü Nesnellik</i>	114
7. <i>Feminist Epistemolojinin Ötesinde</i>	122
BEŞİNCİ BÖLÜM	125
SÖMÜRGEÇİLİK SONRASI FEMİNİST KURAM: ‘DOĞU’ İLE ‘BATI’NIN RETORİK ÇATIŞMASI	125
ALTINCI BÖLÜM	154
PSİKOANALİTİK, YAPISALCILIK SONRASI FEMİNİST KURAM VE DELEUZECÜ YANITLAR	154
YEDİNCİ BÖLÜM	198
SONUÇ DÜŞÜNCELERİ	198
AÇIKLAMALI BİBLİYOGRAFYA	210
BİBLİYOGRAFYA	219
DİZİN	233

GİRİŞ

TRANSGENDER KİMLİĞİN MEYDAN OKUMASI: BİLDİĞİMİZ TOPLUMSAL CİNSİYETİN SONUNA MI GELDİK?

Her şey an meselesiydi. Yakın zaman önce Tanrı'nın öldüğü ve metafiziğin sonunun geldiği haberini almıştık. Şimdi de toplumsal cinsiyetin sonu ilan ediliyor. Toplumsal cinsiyet üzerine kafa yoran kuramcılar için hayli ilginç ve zor zamanlar. İnsanların kaşla göz arasında erkekten kadına dönüştüğü bilimkurgu senaryolarına epey aşınayız artık. İnternette kendimizi istediğimiz cinsiyetten bireyler olarak tanıtabiliyorsak kurguyla gerçeğin arasındaki sınır giderek daha belirsizleşmeye başlamış demektir. Kadınların erkek, erkeklerinse kadın olmak için operasyon geçirdikleri toplumsal cinsiyet kimliği kliniklerinin çoğalması da cinsiyet/toplumsal cinsiyetin düşünüldüğünden çok daha kolay ve hızlı şekillendirilebilir olduğuna işaret ediyor. Tüp bebek işlemleri bile geçmişte kadın ve erkek olmayı tanımlayan merkezî ve belirleyici özellikleri değişken hâle getirdi. Tüp bebek ve sperm bankalarının sayısındaki artışla birlikte üreme süreçleri de değişikliğe uğradı. Artık bebek yapmak için heteroseksüel bir çift olmaya gerek yok; size gereken yalnızca çok para, çok sabır ve çok şans. Tasarlanmış bebekler hayli revaçta; uzun bacaklı, atletik, sarışın, Harvard mezunu yumurta donörlerinden üretilen bebekler. Bundan böyle lezbiyen çiftlerin ya da yalnız kadınların da bebeği olabilecek. Gey çiftler de taşıyıcı anneler sayesinde bebek sahibi olacak. Cinsiyet artık eski anlamını taşımıyor; görünen o ki, toplumsal cinsiyet de.

İnterseksüellik, transseksüellik ve diğer benzer kavramları da kapsayan transgender kimlikler, toplumsal cinsiyeti toplumla (ya da kültür veya tarih ile), cinsiyeti ise biyolojiyle (ya da psikoloji veya doğa ile) eş sayan denenmiş ve güvenilir feminist formüllere meydan okur. Transseksüellerin kimisi anatomik olarak karşı cinsten olabilmek için cerrahi operasyonu tercih ederken, kimisi böyle bir yolu tercih etmeyebilir. Bu tür bir operasyon geçirip yeni bir toplumsal cinsiyet kimliği üstlenenler operasyon geçirmiş transseksüeller (*post-operative transsexuals*) olarak adlandırılırken, bu türden bir operasyonu isteyen ve henüz plan aşamasında olanlar operasyon öncesi transseksüellerdir (*pre-operative transsexuals*). Bunların dışında herhangi bir meme implantı yaptırmadan ya da penis operasyonu geçirmeden erkek ya da kadın olarak yaşamayı tercih eden transseksüeller de vardır. Bu bireyler böylesi bu operasyonu tercih etmiyor olabilecekleri gibi operasyon geçiremeyecek durumda da olabilirler. Hormon almak vücut tüylerini azaltabilir, sesi etkileyebilir ve vücut şeklini değiştirebilir. Bunun dışında bazı tıbbi komplikasyonlar da söz konusu olabilir. Bazı bireyler için hormon aldıktan sonra operasyon geçirmek gibi bir seçenek mümkün olmayabilir. Transseksüeller kadınsı ya da erkeksi giyinerek kendilerini ait hissettikleri ve o şekilde tanımlandıkları cinsiyeti yaşamayı tercih edebilirler. Kendini kadın olarak tanımlayan bir transseksüelin penisi olabilir ve buna rağmen bu birey kadın gibi görünebilir, öyle davranabilir ve kadın olmayı tercih edebilir. Sonuç olarak kendini o şekilde tanımlar, o şekilde yaşar ve öyle kabul ettirir. Böyle bir kadın için önemli olan, kendini ait hissettiği toplumsal cinsiyetle tanımlanmak ve kendini böyle kabul ettirmektir. Genel itibarıyla transseksüel bireylerin büyük bölümü kendilerini çok erken yaşlardan itibaren karşı cinsle tanımlar.

Peki ya tüm bunlar toplumsal cinsiyet kuramlarını nasıl etkiliyor? Toplumsal cinsiyet rollerinin bu bariz değişkenliği toplumsal cinsiyete ilişkin postmodern kuramları

destekliyor mu yoksa onlarla çelişiyor mu? Postmodernizm biyolojik değilse psikik belirlenimciliği baştan itibaren red mi ediyor? Yoksa postmodernizmi reddedenler aslında postmodernizmin belirlenmiş ve toplumsal inşa ettiği bedenler ve maddesellik anlayışının ötesine geçip toplumsal cinsiyet kavramını çok daha incelikli ve detaylı bir şekilde tanımladığını anlayamadı mı? En azından şunu söyleyebiliriz ki, feminist kuramcılar cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı konusunda çok önemli bir yol katettiler. Bahsettiğimiz transjender çağ, bildiğimiz toplumsal cinsiyetin sonunun geldiğinin habercisi olarak düşünülebilir mi? Peki ya, bundan böyle cinsiyeti (beden, fizyonomi, anatomi) toplumsal cinsiyetten (feminenlik ve maskülenliği belirleyen toplumsal ve kültürel normlar) ayırmak mümkün değil mi? Bazı feminist kuramcıların öne sürdüğü gibi toplumsal cinsiyet cinsiyetten önemli mi? Eskiden olduğu gibi toplumsal cinsiyet her şeyi açıklamaya yetiyor mu? Yoksa transjender deneyim bu iddiaları yalanlıyor mu? Ne yalnızca anatomi ne de toplumsal, kültürel ve siyasi normlara indirgenebilecek soyut bir toplumsal cinsiyet kavramından söz etmek mümkün mü? Eğer transjender bireyler bedenlerinden ve doğduklarından itibaren kendilerine dayatılan toplumsal cinsiyet yüklü mesajlardan bağımsız olarak gerçek cinsiyetlerini bilebiliyorsa, bu feminenlik ve maskülenliği ne cinsiyet ne de toplumsal cinsiyete indirgmeden açıklayabileceğimiz üçüncü bir unsurun varlığına mı işaret ediyor?

Felsefe alanında geçmişten gelen bazı temel varsayımlardan uzak durmaya çalışmak çok büyük çaba gerektirir. Bir zamanlar zihin ve bedeni birbirinden ayıran kartezyen düalizmi yalnızca bildiklerimizi nasıl bildiğimizi düşünmek için –dünyaya ilişkin birtakım epistemolojik savlar– izlememiz gereken adımları belirlemekle kalmadı, aynı zamanda feminist kuramın toplumsal cinsiyet kavramı inşasını da belirledi. Modern felsefenin temel ayrımlarından biri olan Descartes’ın zihin-beden düalizmine göre, toplumsal cinsiyete-

tin özünde, bedeninin ifade ettiği bir hakikat vardır. Bu ikiliğe dayalı anlayışın aksine, bizim gibi postmodernizmi benimseyenler, bedeninin tanımladığı ve kartezyen anlayışa dayalı tek bir toplumsal cinsiyet kavramından söz edilemeyeceğinin farkındalar. Bizim anlayışımıza göre, yalnızca toplumsal cinsiyet kavramına işaret eden performatif edimlerden söz edilebilir. Buna göre toplumsal cinsiyet bireyin içinde önceden var olan ve bedensel bir ifade arayışında olan bir öz değildir. Bedensel ve eyleme dayalı edimlerin ‘otantik’ ve ‘uygun’ bir şekilde gerçekleşmesini bekleyen öz bir gerçeklik yoktur. Toplumsal cinsiyet her zaman yaşayan, jestlerle kendini belli eden, bedensel, kültürle harmanlanmış ve tarihsel olarak inşa edilen bir yapıdadır. Bu durumda kabuğundan çıkmayı bekleyen ya da belirli bir şekilde ifade edilme arayışına giren öz, esas, kesin bir feminenlik ya da maskülenlik anlayışından söz edemeyiz. Bundan ziyade, öznelere kendilerini ona göre inşa ettikleri birtakım kültürel dayatmalar vardır; bireyler tarihsel olarak yerleşen bu toplumsal cinsiyet kodlarına kimi zaman uyum sağlar, kimi zaman ise yeni kodlar yaratır ya da hâlihazırda yerleşmiş olan kodları ters düz ederler. Doğar doğmaz (belki de henüz doğmadan önce) kız ya da erkek oluşumuza göre belirli renk kodlarına maruz kalır ve sistematik olarak toplumsal cinsiyet kodlarına uygun olarak yetiştiriliriz. Mesela odalarımızı ya masmavi boyayıp oyuncak uçaklarla doldururlar ya da pespembe boyalı renkli çiçeklerle dolu bir odamız olur. Ya süslü elbiseleri olan Barbie bebeklerle oynarız ya da kısa pantolon giyer, futbol oynarız.

Şüphesiz toplumun bizden beklediği toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen üreme organlarıyla doğarız hepimiz. Bu cinsel organlara göre toplumda belirli beklentiler oluşur ve kültür ideolojileri inşa olur. Buna göre anatomik olarak kız olarak tanımlanan bireylerden kız gibi davranması, erkek olarak tanımlananlardan ise erkek gibi davranması beklenir. Şimdiden anlamaya başladığımız üzere, toplumsal cin-

siyet konusunda cinsel organlar dışında pek çok unsur da etkilidir. Daha fazla sayıda transjender kimlik öne çıktıkça, kültürel beklentilerimizle ilgili şu tespitte bulunabiliriz: Cinsiyet değiştirmeye yönelik ilk cerrahi müdahaleler kafamızda oluşturduğumuz toplumsal cinsiyet kodlarına uyacak şekilde gerçekleştirilmiştir. İnterseks yani hem kadın hem de erkek cinsiyet özelliklerine sahip bebekler, kendilerini geleneksel olarak erkek ya da kadın kimliği olarak düşünülen kimliğe uygun hâle getirmek üzere operasyon geçirirler. Hermafrodizm yani çift cinsiyetlilik aslında yeni bir durum değildir. Aileler eskiden beri interseks çocuklarına uygun olanın ne olduğu konusunda zor tercihler yapmak durumunda kalmışlardır. Ailelerin tek amacı, çocuklarının hayatını yaşanabilir kılmaktır. Bazı durumlarda çocuklar tek bir cinsiyetleri varmış gibi yetiştirilir. Ancak bedenlerindeki anatomik belirsizliği ortadan kaldırmak üzere operasyon geçiren çocukların kendilerine tayin edilen cinsiyet, aslen hissettiklerinden farklı olabilir. Hatta geçirdikleri cerrahi müdahalenin farkında bile olmadıkları anlaşılan çocuklar (yani kendilerini sözlü olarak ifade edecek yaşa gelmeden operasyon geçirenler) kendilerine tayin edilen cinsiyetle gerçek cinsiyetleri arasında uyumsuzluğu hisseder. Transseksüeller de sahip oldukları bedenlerle toplumsal cinsiyetleri arasında bir uyumsuzluk olduğunun farkına varır. Bu durumda şöyle bir sonuca varılabilir: Her ne kadar kartezyen bakışla yaklaşılabileceğimiz esas ve gerçek bir toplumsal cinsiyetten söz edemesek de, toplumsal cinsiyetin tamamıyla kültüre bağlı toplumsal bir üretimin meyvesi olduğunu da söyleyemeyiz. Özetle toplumsal cinsiyet yalnızca toplumsal bir insanın sonucu değildir. Bu durumda toplumsal cinsiyet yalnızca bir kültürel koşullanma meselesi olmadığına göre, toplumsal cinsiyetin üzerinde bir nebze de olsa biyolojik etki bulunduğunu söylemek mümkündür. Buradan toplumsal cinsiyetin tarifi zor bir kavram olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak bu tarifi mümkün olmayan durumu ne ölçüde doğal ve genetik

savlara bağlayabileceğimiz konusu şüphelidir. İstisnasız tüm insanların sayısız toplumsal cinsiyet normuna maruz kaldığı bir dünyaya doğduğunu düşünürsek, şüphe daha da artar. Söz konusu normlar bizden önce de vardır. Biz yalnızca bu normlara tepki verir ve henüz mevcut toplumsal cinsiyet normlarını nasıl kodlayacağımızı öğrenmeden cinsiyet yüklü beklentilerin kol gezdiği dünyanın içinde yaşam savaşı veririz. Transgender kavramı, toplumsal cinsiyetin öznel arası dünyada, cinsiyete ilişkin stereotipik varsayımlarla gerçekleştirilen süregelen bir üretim ve performans olduğu fikrinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirir. Bu mesele henüz çözüme kavuşturulmuş değildir.

Alain Berliner'in 1997 yılında gösterime giren ve transseksüelliği incelikli ve akıllıca işleyen Belçika yapımı filmi *Ma vie en rose* [*Pembe Hayatım*] bu meseleye neşeli ve farklı bir açıdan dokunur. Yedi yaşındaki bir erkek çocuğu olan Ludovic, kız olmak istediğinden gayet emindir. Ludovic'in bu açıdan hiçbir şüphesi bulunmazken, ailesi, okul arkadaşları ve arkadaşlarının ebeveynleri Ludovic'le aynı görüşte değildir. Bu sebepten ötürü, önce Ludovic'in okuldan ayrılması istenir, daha sonra babası işini kaybeder. En sonunda Ludovic'in ailesi daha yeni taşınmış oldukları çevreden başka bir yere taşınmak zorunda kalır. Yalnızca kendisi olmaya çalıştığı için ailesinin başına türlü belalar açtığını fark eden Ludovic, kendini dondurucuya kapatıp intihar etmek üzereyken onu ararken çılgına dönen annesi Ludovic'i bulur. Aslında Ludovic'in yaşadığı gayet olağandır. Transgender bireylerin büyük bir bölümü hayatlarının belirli bir evresinde intihar girişiminde bulunur ve bir kısmının bu girişimi ölümlü sonuçlanır. Anlaşılacağı üzere, transgender olma meselesi hafife alınacak bir durum değildir. Bu durum pek çok sıkıntıyı beraberinde getirir. Ludovic karakterinin bizlere anlatmaya çalıştığı, Ludovic'in canavar, sıra dışı ya da anormal olmaktan ziyade, yalnızca kendisi olmak isterken ailesi, kardeşleri ve okul arkadaşlarının neden içinde oldu-